

Тиждень двадцятий

Вирушаємо в невідоме

Цього тижня ти дізнаєшся:

- Які джерела інформації є надійними?
- Як за особливостями мовлення впізнати філософа?
- Чи варто дорослим спілкуватися з дітьми на філософські теми?
- Звідки походять назви сузір'їв?
- Чи завжди однаково пов'язані слова в сполученнях слів?

Пишімо

1.

Запиши назви творів Туве Янссон про мумі-тролів, з'єднавши їхні частини. Як лексичні та граматичні значення слів допомогли тобі в цьому?

Комета	...Чарівн(и,е)ка
Кап(и,е)люх	... пр(и,е)літає
Напр(и,е)кінці	...море
Маленькі тролі і	...л(и,е)стопада
Н(и,е)вид(и,е)ме	...в(и,е)лика повинь
Маленькі тролі і	...дитятко
Н(и,е)б(и,е)зпечне	... літо

Слова, пов'язані між собою лексично та граматично, утворюють сполучення. Такі сполучення слів ми називаємо **синтаксичними одиницями**.

Де ти можеш перевірити правильність виконання завдання? Визнач, які з джерел інформації є надійними.

- ☐ каталог книжок у шкільній бібліотеці
- ☐ Вікіпедія
- ☐ перелік назв, складений однокласником чи однокласницею
- ☐ перелік назв у книжці, присвяченій творчості письменниці
- ☐ книжкова серія творів письменниці

Читаймо

2.

Прочитай уривок з повісті Туве Янссон «Комета прилітає», щоб дізнатися, як персонажі Чмих і Мумі-троль ставляться до невідомого.

Того ж ранку, коли Тато Мумі-троля завершив спорудження містка через річку, крихітне звірятко Чмих зробило відкриття. Чмих знайшов цілком нову незнану стежину. Вона в'юнка вповзала до лісу у його найтемнішу гущавину. Чмих стояв і довго дивився їй услід.

"Треба розповісти про це Мумі-тролеві, – подумав він. – Разом розвідаємо новий шлях, бо на власний страх і ризик я цього робити не буду".

Він склав дві гілочки навхрест, щоб залишити мітку, і щодуху погнав додому. Долина, в якій вони мешкали, була дуже гарною. Її населяли щасливі маленькі істоти та великі зелені дерева. Левадами протікала Річка, робила закрут навколо блакитного будиночка Мумі-тролів і бігла собі далі, в інші долини, де також мешкали маленькі істоти, дивуючись, звідкіля це вона береться.

"Дивна річ – дороги та річки, – міркував собі Чмих, – дивишся їм услід – і відразу страшенно кортить опинитися деінде, піти за ними, аби побачити, де вони закінчуються..."

Мумі-троль саме прилаштовував гойданку, коли Чмих повернувся додому.

– Привіт! – гукнув Чмих. – Я знайшов цілком незнану стежину. Вона видається небезпечною.

– Наскільки небезпечною? – поцікавився Мумі-троль.

– Я б сказав, жахливо небезпечною, – поважно відказав Чмих.

– Що ж, беремо зі собою канапки, – вирішив Мумі-троль. – І морс.

Він підійшов до вікна кухні:

– Послухай, мамо. Ми сьогодні не обідатимемо вдома.

– Он як! Чудово.

Вона спакувала перекуску до кошика, що стояв біля кухонного столу. Потім зачерпнула з однієї бляшанки жменьку карамельок, а з іншої досягла два яблука, ще доклала в кошик чотири маленькі учорашні ковбаски та пляшку домашнього морсу, який завжди стояв наготові на полиці над плитою.

– Супер! – зрадів Мумі-троль. – Бувай, мамо. Не знаю, коли повернемося.

– Бувайте! – відповіла мама.

Мумі-троль та Чмих проминули сад, попростували угору левадами, де закінчувалася Долина і починалося узлісся темного пралісу, в якому вони ще ніколи не бували. Там поставили кошика на землю й озирнулися на Долину. Хатинка Мумі-тролів видавалася звідси цяткою, а річка – вузькою зеленою стрічкою. Гойданки зовсім не було видно.

– Так далеко від мами ти ще ніколи не відходив, – зауважив Чмих. – Лише я тут бував, до того ж, зовсім сам. Зараз побачиш мій новий шлях, я його віднайшов!

Він понишпорив довкола, понюшкував повітря, почмихав носом, задерши догори мордочку, визначив точку сонцестояння, пороззирався на всі боки, аж врешті скрикнув:

– Ось! Знайшов! То як? Що скажеш? Бачиш, яка небезпечна дорога! Ти йди попереду!

Мумі-троль дуже сторожко увійшов до зеленої гущавини. Навколо німувала тиша.

– Дивися на всі боки, чи не чигає десь небезпека, – прошепотів Чмих.

– Я не можу одночасно роззиратися на всі боки, – запротестував Мумі-троль. – Ти пильнуй ззаду – мені важко буде ще й тил прикривати.

– О, ні-ні, тільки не ззаду, – злякано зажебонів Чмих. – Ворог позаду набагато страшніший, ніж той, що виходить назустріч. Це вже ти бери на свою відповідальність!

– То йди ти попереду!

– Я й попереду йти не хочу! – упирався Чмих. – Може, підемо пліч-о-пліч?

Отак, ступаючи удвох, заходили вони все далі й далі у хащі. Ліс ставав чимраз зеленішим і темнішим, стежка в'юнилася то вгору, то вниз, ставала все вужчою, аж доки зовсім зникла – лише мох та папороть.

– Стежка мусить кудись вести, – мовив Мумі-троль. – Щось тут не так. Вона не може отак просто собі урватися.

(Далі буде.)

Переклад українською Наталі Іваничук

❖ За бажанням можеш прослухати першу частину аудіокниги Туве Янссон «Комета прилітає» за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=T-9j0rcm7i4>

Дискутуймо

3.

Чи погоджуєшся ти з думкою, що незнане та невідоме завжди є небезпечним?

Як крихітне звірятко Чмих поводить себе в ситуації невідомого?

Як Мумі-троль ставиться до невідомого?

Про кого з персонажів можна сказати «полюбляє пригоди, мандрівки», а про кого – «боягузливий, в'їдливий»?

Пишімо

4.

Чи доводилося тобі коли-небудь натрапляти на щось незнане та невідоме навколо? Які в тебе були відчуття? Чи знадобилася тобі чиясь допомога? Яка саме? Напиши стисло розповідь про таку пригоду.

Досліджуймо

5.

А. Підкресли в прочитаному уривку речення, у якому слово річка є:

1 – загальною назвою;

2 – власною назвою.

Над словом річка постав відповідну цифру.

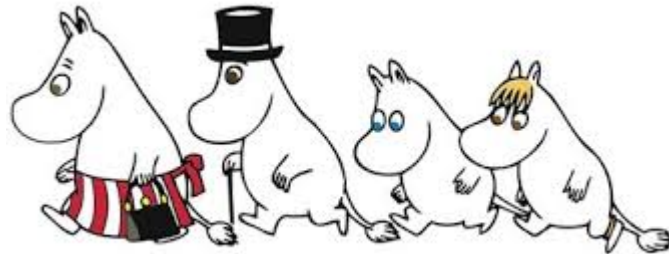
Підкресли в прочитаному уривку речення, у якому слово долина є:

1 – загальною назвою;

2 – власною назвою.

Над словом долина постав відповідну цифру.

Чому, на твою думку, мешканці країни мумі-тролів не придумали інших власних назв для своєї річки та долини? Які назви ти можеш їм запропонувати? я.

Пишімо

6.

Заповни таблицю, дібравши з прочитаного уривка по п'ять слів до кожного стовпчика.

Перевіряю за словником	Перевіряю за правилом	Перевіряю за сильною позицією звука

Обговори з однокласником або однокласницею правильність виконання завдання.

Читаймо

7.

Прочитай другий уривок з повісті Туве Янссон «Комета прилітає», щоб дізнатися, хто з персонажів книжки називає себе філософом (мислителем) і як він ставиться до невідомого майбутнього.

Вітер наче з припони зірвався.

– Ой лишенько! – скрикнув Мумі-тато. – Хто тут?

Під порогом сиділо щось мокре, нещасне, з вусами і чорними блискучими очима.

– Я Ондатр, – відказало нещасне створіння ослабленим голосом. – Безпритульний Ондатр.

Половина мого будинку завалилася, коли ви будували міст через річку. Це, звісно, не біда. Решту змило дощем. Але й це зовсім не варте уваги. Для філософа байдуже, жити чи вмерти, однак я застудився і зовсім не певен, що зі мною буде далі...

– Мені страшенно прикро, – вибачився Тато Мумі-троля. – Я й не знав, що ви мешкаєте під мостом. Заходьте, будь ласка. Моя дружина знайде, де вам постелити.

– Я не визнаю ліжок, це зовсім зайве умеблювання, – сказав Ондатр сумно. – Моє помешкання було звичайною норкою, але мені там подобалося. Зрештою, філософові байдуже, затишно йому чи ні, у кожному разі – то була гарна нора.

Ондатр обтрисився від води й прислухався.

– А що це за будиночок? – поцікавився він.

– Звичайна хатинка мумі-тролів, – відповів Тато. – Я сам її збудував. Як ви дивитеся на келишок яблучного вина – як ліки від застуди?

– Гадаю, це зайве, – мовив Ондатр. – Але, може, й ваша правда...

Мумі-тато прослизнув на кухню, навпомацки відчинив шафку, простягнув лапу за пляшкою яблучного вина, що стояла на горішній полиці, потягнувся ще трішки і ще, аж врешті необачно скинув на підлогу миску, яка наробила страшного гуркоту.

Прокинувся увесь дім, усі галасували і хрюкали дверима, до кухні прибігла Мумі-мама зі свічкою в лапі.

– З тобою все гаразд? – запитала вона. – Я вже було подумала, що до нас у хату заліз розбійник.

– Мені закортіло яблучного вина, – виправдовувався Тато. – А якийсь осел поставив цю бісову миску на сам край полиці.

Тато видряпався на стільця, досягнув пляшку й три келихи.

– Для кого третій? – здивувалася Мама.

– Для Ондатра, – відповів Тато. – Його хатина завалилася, і він прийшов до нас мешкати.

Вони засвітили на ґанку газову лампу і сіли смакувати вином. Мумі-тролеві та Чмихові теж дозволили зостатися, хоча надворі вже давно була пізня ніч. Однак їм до келихів налили молока.

Дощ невтомно витанцьовував по даху, вітер завивав ще дужче, у димарі стугоніло, а дверцята кахляної печі злякано брязкали.

Ондатр притулився носом до шибки, вдивляючись у темряву за вікном ґанку.

– Якийсь неприродний цей дощ, – мовив він.

– Хіба дощ може бути неприродний? – здивувався Тато. – Може, ще келишок?

– Хіба трішки, – погодився Ондатр. – Дякую, дякую. Мені вже ліпше. Кінець світу не надто мене й турбує, але чомусь не хотілось би гинути з розладнаним шлунком.

– О ні, звісно, маєте рацію, – підтримала його Мама. – Сподіваюся, цей дощ не принесе повені.

Ондатр хмикнув.

– Ви не розумієте, про що я кажу, шановна пані, – мовив він. – Хіба останнім часом ви нічого дивного не відчували в повітрі? І не мали жодних передчуттів? Не свербить вам інколи в потилиці?

– Ні-і, – здивувалася Мумі-мама.

– Щось небезпечне? – прошепотів Чмих, витріщаючись на Ондатра.

– Хтозна, – пробурмотів Ондатр. – Всесвіт такий великий, а Земля така неймовірно крихітна і мізерна.

– Я гадаю, нам усім час уже спати! – спохопилася Мама. – Не годиться посеред ночі розповідати страшні історії.

За якусь мить світло всюди погасло, будинок заснув. Але вітер та злива шаленіли до ранку.

(Далі буде.)

Переклад українською Наталі Іваничук

Досліджуймо

8.

А. Прочитай лексичні значення слова **філософ**, та поміркуй, у якому значенні Ондатр використовує це слово, коли говорить про себе.

ФІЛОСОФ

1. Фахівець із філософії; мислитель, що розробляє питання світогляду.
2. перен., розм. Людина, схильна до абстрактних міркувань, роздумів.

Б. Підкресли в репліках Ондатра сполучник **але**. Із яким значенням вжито цей сполучник у реченнях? Чим ти можеш пояснити, що філософ Ондатр так часто його вживає? Як можна схарактеризувати особливості мовлення філософа Ондатра?

Пишімо

9.

Що має на увазі Ондатр, коли говорить, що дощ якийсь неприродний? Чи може дощ бути неприродним? Запиши, як ти розумієш його слова.

Читаймо

10.

Прочитай ще один уривок з повісті Туве Янссон «Комета прилітає» з олівцем у руці і підкресли окремі слова, сполучення слів або речення, у яких ідеться про те, як сприймають персонажі розмови Ондатра про наближення небезпеки.

Наступного дня було хмарно. Мумі-троль прокинувся і вийшов у мокрий тихий сад.

Буря пішла собі далі, дощ ушух. Але довкілля було не впізнати.

Мумі-троль довго стояв, оглядався і принохувався, доки врешті збагнув, що саме його непокоїло. Усе навколо посіріло! Не лише небо та річка, але й дерева, земля, хатина! Усеньке стало сірим, наче життя висоталося з навколишнього світу, – жах!

– Яке жахіття! – промовив стиха Мумі-троль. – Яке жахіття!

Ондатр вийшов із будиночка і почалапав до Татового гамака. Гамак також посірів. Ондатр вмоствився у ньому, позираючи на сірі яблуньки.

– Поглянь! – гукнув Мумі-троль. – Що трапилося? Чому все стало сірим?

– Не заважай! – відбуркнув Ондатр. – Бався! Бався, доки можна! Ми не можемо змінити стан речей, тому треба дивитися на це по-філософському!

– Яких речей?! – скрикнув Мумі-троль.

– Загибелі Землі, ясна річ, – спокійно пояснив Ондатр.

Мумі-троль кинувся на кухню, де Мама саме заварювала ранкову каву.

– Мамо! – закричав він. – Усе надворі посіріло, а Ондатр каже, що Земля загине! Вийди надвір, поглянь сама!

Мама поставила кавник на вогонь і вийшла з синомком у сад.

– Ой, як сіро! – мовила Мама. – Звідки взялася ця жахлива пилюка?

Вона провела лапою по листочку, лапа теж стала сірою і ледь липкою.

– Він казав, що дощ неприродний! – не вгавав Мумі-троль. – Він казав, що у повітрі пахне чимось незвичним, що у нього чухається потилиця і що Земля надто мала...

– Ондатр був трохи схвилюваний, – пояснювала Мама. – Так завжди буває з тими, хто втратив дах над головою і має розлад шлунка.

Після кави я спробую постирати згрубша пил. Заспокойся і не лякай надаремно Чмиха.

Мумі-мама повернулася до будинку, до Мумі-тата.

– Ти бачив, що відбувається надворі? – запитала вона.

– Звичайно, – Тато виявив неабияке зацікавлення. – Я відчув запах, пахне фосфором! Дуже незвичайний і цікавий феномен!

– Однак його бояться діти, – зауважила Мама. – А Ондатр лякає їх іще дужче. Може, попроси його розмовляти про приємніші речі, а ще ліпше – помовчати?

– Спробую, – пообіцяв Мумі-тато. – Тільки боюся, що він надто довго жив самотником і звик говорити вголос про все, що думає.

Тато мав рацію.

За ранковою кавою Ондатр вибудував на ґанковому столі цілий Всесвіт.

– Ось Сонце, – розтлумачував він, показуючи на цукерничку. – Сухарики – це зірки. Ось ця окрушина – Земля. Бачите, яка крихітна! А Всесвіт такий велетенський, що не має кінця й краю. І чорний як ніч. Угорі, в темряві, нипають небесні чудовиська: Скорпіон, Ведмедиця, Овен...

– Досить, досить, – урвав його Тато.

Але Ондатр незворушно вів далі:

– Інша Сонячна система уже не поміститься на вашому столі. Вона ген далеко поза його межами, – і з тими словами він пожбурих канапкою у сад.

– А Сонячних систем багато? – поцікавилася Мама, обачно відставляючи набік таріль з рештою канапок.

– І не злічити! – з похмурим задоволенням відповів Ондатр. – З того, що я розповів, можна збагнути, як мало важить для Всесвіту, загине Земля чи ні.

Мумі-мама зітхнула.

– Я не хочу гинути! – заlementував Чмих. – Я щойно знайшов печеру! У мене немає часу гинути!

Мумі-тато нахилився до Ондатра.

– Що б ви сказали на те, аби полежати в гамаку й поміркувати на філософські теми? Непогана думка, правда?

– Ви так кажете, аби лиш мене позбутися, – мовив Ондатр.

Він здмухнув зі столу окрушину-Землю.

Мумі-троль зойкнув.

– Ходімо до річки, – запропонувала Мумі-мама. – Я покажу вам, як майструвати човники з очерету.

(Далі буде.)

Переклад українською Наталі Іваничук

На основі власних спостережень під час читання уривка заповни таблицю.

Як персонажі повісті «Комета прилітає» сприймають розмови Ондатра про наближення небезпеки?

Персонаж	Думки, емоції, дії
	
	
	
	

Дискутуймо

12.

Мумі-мама дуже переживала, що розмови Ондатра перелякали Чмиха та Мумі-троля. Обговори з однокласниками й однокласницями, чи варто дорослим спілкуватися з дітьми на теми життя і смерті, невизначеності майбутнього (такі теми називаємо філософськими). Свою думку познач на шкалі й наведи аргументи на її захист.

Чи варто дорослим спілкуватися з дітьми на філософські теми?

Ні	Важко визначитися	Так,
----	-------------------	------

Пишімо

13.

Запиши відомості про Всесвіт, подані в уривку повісті Туве Янссон «Комета прилітає».

Як упевнитися, що отримана інформація достовірна?

Досліджуймо

14.

Ондатр у розмові про Всесвіт згадує небесні чудовиська Скорпіон, Ведмедиця, Овен... Ти, мабуть, здогадуєшся, що йдеться про сузір'я. Те саме сузір'я може мати різні назви. Існують легенди про створення сузір'їв. Послухай українську легенду «Про Зоряний Віз» за посиланням

<https://mala.storinka.org/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B7%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B2%D1%96%D0%B7.html>

З'ясуй, про яке зі згаданих Ондатром сузір'їв ідеться в цій легенді? Зважай, що є Великий Віз, а є й Малий Віз. Які джерела можуть допомогти тобі перевірити власне передбачення? Підготуйся для усного стислого переказу легенди.

Пишімо

15.

Які космічні назви тобі відомі? Запиши їх у відповідному рядку.

Планети: _____

Сузір'я: _____

Зорі: _____

Комети: _____

Які джерела можуть допомогти тобі знайти потрібну інформацію?

Досліджуймо

16.

Прочитай речення.

За ранковою кавою Ондатр вибудував на ґанковому столі цілий Всесвіт.

Досліди, чи однаковий зв'язок між словами в таких синтаксичних одиницях:

1) Ондатр вибудував

2) вибудував на столі

- Зміни рід і число дієслова **вибудував** у першій синтаксичній одиниці. Яке слово не дозволяє цього зробити?
- Зміни відмінок слова Ондатр у першій синтаксичній одиниці. Яке слово не дозволяє цього зробити?
- Укажи стрілками залежність форм одного слова від іншого в першій синтаксичній одиниці.
- Зміни рід і число дієслова **вибудував** у другій синтаксичній одиниці. Удалося?
- Зміни відмінок слова **на столі** у другій синтаксичній одиниці. Яке слово не дозволяє цього зробити?
- Укажи стрілками залежність форм одного слова від іншого в другій синтаксичній одиниці.

Граматичний зв'язок між словами, форми яких залежать одна від одної, називається **взаємним зв'язком**.
Граматичний зв'язок між словами, коли форма одного слова залежить від іншого, називається **підрядним зв'язком**.

Пишімо

17.

Погрупуй синтаксичні одиниці. Спочатку запиши синтаксичні одиниці з підрядним зв'язком, потім – із взаємним.

Гукнув Мумі-троль, гукнули Мумі-троля; поцікавилася Мумі-мама, поцікавилися в Мумі-мами; пояснив Ондатр, пояснили Ондатру; пообіцяв Мумі-тато, пообіцяли Мумі-татові.

Творімо

18.

Уяви, що в тебе є можливість поспілкуватися зі знавцем Всесвіту Ондатром. Які питання ти хочеш з'ясувати? Запиши ці питання.

Об'єднайтеся в групу, щоб пограти в гру «Розмова з Ондатром».

Розподіліть ролі, придумайте та запишіть репліки.

Зробіть відеозапис і розмістіть його на онлайнній дошці. Перегляньте роботи інших груп, визначте по дві-три позитивні риси кожної гри та напишіть на стіні для кожної групи відгуки на побачене.

Пригадаймо

1. Як зрозуміти, чи є надійним джерело інформації?
2. Які особливості мовлення має філософ?
3. Чи хотів би ти поспілкуватися з дорослими на філософські теми?
4. Як виникають назви сузір'їв?
5. Які зв'язки між словами існують у синтаксичних одиницях?

Виготовлення цього тижневого кейсу стало можливим завдяки фінансовій підтримці Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), що була надана через проект «Медійна програма в Україні», який виконується міжнародною організацією Internews. Ця програма зміцнює українські медіа та розширює доступ до якісної інформації. Зміст матеріалів є виключно відповідальністю громадської організації «Академія української преси» та не обов'язково відображає точку зору USAID, уряду США та Internews.